

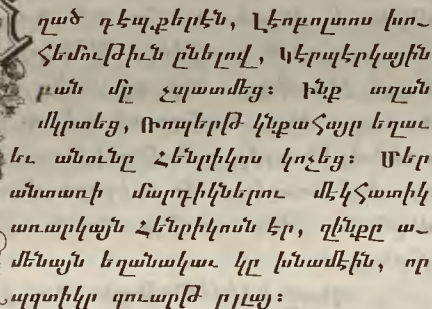
0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31 32 33 34 35 36 37 38 39 40 41 42 43 44 45 46 47 48 49 50 51 52 53 54 55 56 57 58 59 60 61 62 63 64 65 66 67 68 69 70 71 72 73 74 75 76 77 78 79 80 81 82 83 84 85 86 87 88 89 90 91 92 93 94 95 96 97 98 99 100 101 102 103 104 105 106 107 108 109 110 111 112 113 114 115 116 117 118 119 120 121 122 123 124 125 126 127 128 129 130 131 132 133 134 135 136 137 138 139 140 141 142 143 144 145 146 147 148 149 150 151 152 153 154 155 156 157 158 159 160 161 162 163 164 165 166 167 168 169 170 171 172 173 174 175 176 177 178 179 180 181 182 183 184 185 186 187 188 189 190 191 192 193 194 195 196 197 198 199 200 201 202 203 204 205 206 207 208 209 210 211 212 213 214 215 216 217 218 219 220 221 222 223 224 225 226 227 228 229 230 231 232 233 234 235 236 237 238 239 240 241 242 243 244 245 246 247 248 249 250 251 252 253 254 255 256 257 258 259 260 261 262 263 264 265 266 267 268 269 270 271 272 273 274 275 276 277 278 279 280 281 282 283 284 285 286 287 288 289 290 291 292 293 294 295 296 297 298 299 300 301 302 303 304 305 306 307 308 309 310 311 312 313 314 315 316 317 318 319 320 321 322 323 324 325 326 327 328 329 330 331 332 333 334 335 336 337 338 339 340 341 342 343 344 345 346 347 348 349 350 351 352 353 354 355 356 357 358 359 360 361 362 363 364 365 366 367 368 369 370 371 372 373 374 375 376 377 378 379 380 381 382 383 384 385 386 387 388 389 390 391 392 393 394 395 396 397 398 399 400 401 402 403 404 405 406 407 408 409 410 411 412 413 414 415 416 417 418 419 420 421 422 423 424 425 426 427 428 429 430 431 432 433 434 435 436 437 438 439 440 441 442 443 444 445 446 447 448 449 450 451 452 453 454 455 456 457 458 459 460 461 462 463 464 465 466 467 468 469 470 471 472 473 474 475 476 477 478 479 480 481 482 483 484 485 486 487 488 489 490 491 492 493 494 495 496 497 498 499 500 501 502 503 504 505 506 507 508 509 510 511 512 513 514 515 516 517 518 519 520 521 522 523 524 525 526 527 528 529 530 531 532 533 534 535 536 537 538 539 540 541 542 543 544 545 546 547 548 549 550 551 552 553 554 555 556 557 558 559 560 561 562 563 564 565 566 567 568 569 570 571 572 573 574 575 576 577 578 579 580 581 582 583 584 585 586 587 588 589 590 591 592 593 594 595 596 597 598 599 600 601 602 603 604 605 606 607 608 609 610 611 612 613 614 615 616 617 618 619 620 621 622 623 624 625 626 627 628 629 630 631 632 633 634 635 636 637 638 639 640 641 642 643 644 645 646 647 648 649 650 651 652 653 654 655 656 657 658 659 660 661 662 663 664 665 666 667 668 669 670 671 672 673 674 675 676 677 678 679 680 681 682 683 684 685 686 687 688 689 690 691 692 693 694 695 696 697 698 699 700 701 702 703 704 705 706 707 708 709 710 711 712 713 714 715 716 717 718 719 720 721 722 723 724 725 726 727 728 729 730 731 732 733 734 735 736 737 738 739 740 741 742 743 744 745 746 747 748 749 750 751 752 753 754 755 756 757 758 759 760 761 762 763 764 765 766 767 768 769 770 771 772 773 774 775 776 777 778 779 780 781 782 783 784 785 786 787 788 789 790 791 792 793 794 795 796 797 798 799 800 801 802 803 804 805 806 807 808 809 810 811 812 813 814 815 816 817 818 819 820 821 822 823 824 825 826 827 828 829 830 831 832 833 834 835 836 837 838 839 840 841 842 843 844 845 846 847 848 849 850 851 852 853 854 855 856 857 858 859 860 861 862 863 864 865 866 867 868 869 870 871 872 873 874 875 876 877 878 879 880 881 882 883 884 885 886 887 888 889 890 891 892 893 894 895 896 897 898 899 900 901 902 903 904 905 906 907 908 909 910 911 912 913 914 915 916 917 918 919 920 921 922 923 924 925 926 927 928 929 930 931 932 933 934 935 936 937 938 939 940 941 942 943 944 945 946 947 948 949 950 951 952 953 954 955 956 957 958 959 960 961 962 963 964 965 966 967 968 969 970 971 972 973 974 975 976 977 978 979 980 981 982 983 984 985 986 987 988 989 990 991 992 993 994 995 996 997 998 999 1000 1001 1002 1003 1004 1005 1006 1007 1008 1009 1010 1011 1012 1013 1014 1015 1016 1017 1018 1019 1020 1021 1022 1023 1024 1025 1026 1027 1028 1029 1030 1031 1032 1033 1034 1035 1036 1037 1038 1039 1040

þ h h 2.

1859

Р. ЗУСНП

Դ. Կասկածե յառաջ եկած վախ մը:

Հոս աս հանդէսը պատահած ատենը, Մարիե-
նաւին վանքին մէջ, ուր կայսրը հասած էր, Գերմա-
նիայի մեծազօր կայսրը իջած ըլլալուն համար մեծ ու-
րախուժութիւն կար: Հոն կայսեր վէրքերը օծեցին, իրեն
առջին ազնիւ կերակուրներ եւ գինի բերելով զինքը
կապուորեցին, եւ փափուկ անկողնոյ մէջ հանգուցին:

Վերադառա, երկրորդ օրը իր Ագնես դստերը
Հետ տեսնուելէն եւ պագտուելէն՝ ետքը, որ նոյն
վանաց այցելութեան եկած էր, ձի մը խնդրեց, որով
Ֆալցի Ասիւնէ քաղաքը ձիավարել կ'ուղէր: Վանա-
մայրը, զկայսրը առնելով, վանաց նախագահիթը տա-
րաւ ուր տասուերկու աշնուական պատանիներ ու հա-
րուստ եւ շքեղ զարդարուած երիվագ մը կայսեր կը
սպասէին: Հոն մեծարանաց ըմպելի մը մատոյց կայսեր
եւ ամէն կարելի յարգութիւնը ըրաւ: Այսպրը իրեն
եղած հիւրասիրութեան հասուցում մ'ընել ուղղելով,
Միւնսդէր քաղքին՝ ուր Մարիէնաւի վանքը կը գրտ-
նուէր, սահմանին մէջ ամէն աճած եւ դտնուած իրե-
րուն նկատմամբ, ապահարկութեան իրաւունք տուաւ:

Կայսեր կորսուած Համարուած ատենը, Ասիէ-
նի մէջ, գոյժ մը տարածուած էր, եւ մեծ վախ ու
Հոգ կար թէ կայսրը անասպնջական անտառաց մէջ,
իր որսի մարդիկներէն զատուած եւ կորսուած ըլլայ,
եւ թէ՛ թէեւ զինքը երկայն ատեն մնտուած են, բայց
իրեն տեղ արշարնակ անտառաց մէջ իր փղըկտած
գլխարկը գտած են: Աս գուժերուն վրայ, իր Կիզէ-
լա ամուսինը, զանի մնտուելու Համար շատ մարդիկ

խաւրած էր, բայց ասոնցմէ դեռ մէկը տուն չգար-
ցած, մէյ մ'ալ կայսրը՝ ողջ առողջ, գեղեցիկ եւ շքեղ
զարդարեալ երիվարով մը ձիավարելով, արքունիքն
իջաւ: Աիդէլա ուրախութենէն գլուխը անոր կրծոցը
վրան դրած, անբարբառ կ'արտասուէր, եւ շողքոր-
ւեաց բաղմունքիւն մը կայսեր բոլորովը պատած, աս
դէպիւր իրենց առիթ առնելով, զննքը Նախախնամու-
նէան «Իբրաիմ» կ'անուանէին, իբր թէ Նախախնամու-
նիւնը իր մեծափառութեան զիւրութեանը եւ զանի
պաշտպանելու համար, անկոխ անտառաց մէջ կաղ-
մած եւ զարդարեալ երիվար պատրաստած ըլլայ:

Կոնրատ քանի որ Աքսորելոյն եւ Ռոպերթին վրայ 'իր մտածէր, մտքէն կը ծիծաղէր, պաղ եւ լուռ իր արքունեաց անձանց նայելով, դէպ իր բնակու- թիւնը քաշուեցաւ: Իրեն եղած հարցմանցը ասանկ պատասխան կու տար. «Իմ կորսուելուս դիշերը «ձ- խաֆրո՞՞թ մը քովն անցուցի, որ երկրորդ օրը ինձի դէպ ի Մարիենաւ առաջնորդեց», Աս պատասխանէն ետքը, իր քովն եղած ասպետներն, կանայքը եւ ամէն ներկայ եղողները ճամբելով, թոյլ տուաւ որ միայն Ռատեպոն ու Գիխթէնշթայնը քովը մնան: Բաղ- մուծիւնը հեռանալէն ետքը, Կայսրը հետեւեալ եւ ղանակաւ խօսեցաւ. «Ի՛նչ որ քովս եղած բազմու- թիւնը իմանալ կը բաղձար, արդէն պատմեցի, բայց որսակիցներէս բաժնուելէս ետքը, ժայռերու եւ ան- տառներու մէջ թափառելու ատենս պատահածներուն մանրամասն պատմութիւնը, սրտակից բարեկամներուս պատմել կ'ուզեմ», :

Կերպ, շողորթութեամբ մը մինչեւ գետինը
ծռելով, աս մեծ շնորհաց շինծու խօսքերով շնոր-
հակալ եղաւ եւ կայսեր ձեռքը պագաւ, իսկ հա-
ւատարիմ Գիրխէնշթայնը, լուծեամբ մը կայսեր
աւելի մօտեցաւ :

“Ան գիշերը, ըսաւ կայսրը “Իմ ասպնջականիս
զաւակ մը ծնաւ, աս մօրուաւոր եւ մորթերու մէջ
վաթսուաւ մարդը մէջ մը հոս, մէջ մ’ալ հոն կը
վաղէր, եւ անոր վայրենի տեսքը, աչքերէս քուսն
կողովպոց, հազիւ աւտուան դէմ քիչ մը քնանալու
սկսայ: Մէջ մ’ալ յանկարծ խզդուած, բայց բորբո-
քած ձայն մը գուցե. Աս նորոթէն որան, գո- գնատը ե-
տոս ժողովրդի օրհնայ: Գլուխս վերցուցի, կրակը

կաւէ կրակարանին մէջ պայծառ կը վառէր, ձայնը երկրորդ, նաեւ երրորդ անգամ ալ լսեցի: Ֆիլիթէն շօթայն դէմ դնել հարկաւոր չէ, կ'ըսէր կայսր, երբ Ֆիլիթէն շօթայն գլուխը ցընցելով, խօսելու համար՝ բերանը բանալու տարակոյսը յայտնելու վրայ էր. «Գէմ մի գնէր, կ'ըսէր, վասն զի պատգամին ճշմարտութեանը վրայ համոզեալ էր, եւ կը կարծէր որ նոյն ատենը իր բոլոր զգածմունքը վրան էր, եւ թէ կարող էր գրաւ դնել, որ նոյն ատենը իր բնական կիցքը քնոյ մէջ էին:

«Նրկնքէն եկած ձայն մը պիտ'որ ըլլայ, ըսաւ շուրջորթ Ռատէպոուն:

«Մ, չէ», պատասխանեց կայսրը, «բարի ոգի մ'եղած չիկրնար ըլլալ, որովհետեւ անխաղաղութիւն մը տղան, գերմանական պետութեան տէր ըլլալու համար, պէտք է որ սպանութեամբ եւ կռուով մ'իրեն ճամբայ բանայ: Արդար է Աստուած, եւ ի շնորհս ապստամբի մը պատգամ չիխաւրեր, եւ իմ զգածմունքս չիխաւրէ: Անխաղաղութիւն խիղէն լսած ձայնս չիկրնար բարի ոգիէ մը յաւաջ եկած ըլլալ, ան ձայնը քոթիւն էր: — Հիմայ ես պէտք չէ մ'որ ասոր գէմ գէնք առնում, զոր Նախարարութիւնը ինծի պայտիսներուն գէմ պաշտպանելու համար տուած է: Եթէ որ զանի խաւով ելնանք, չիտարեմ նէ, բայց չէ ան ալ չ'ըլլար, գոնէ անոր պարտքն էր գործը չ'ոչնչացնել նէ, որ իմ իշխանութեանս ձեռքն է, անպրակաւ եւ անքրիստոնեայ գործը մ'ըրած կը համարիմ. Խնչ կ'ըսէք»:

«Վատարեալ իրաւունք ունիս, Տէրս», պատասխանեց Ռատէպոուն եւ մինչեւ դետինը ծռեցաւ:

«Դուն Խնչ կ'ըսես, սենեկապետ», ըսաւ կայսրը Ֆիլիթէն շօթայնին դառնալով:

«Չէ, պէտք չէ ասանկ գործել», պատասխանեց պատուական մարդը, «որովհետեւ ինծի կ'երեւայ որ պայտիսի չնչին բանի մը համար անմեղ տղուն մը արիւնը մոտնելը, ապագայ ժամանակի մէջ քրիստոնեայ իշխանի մը գործոցը վրայ կրնայ արատ մը բերել»:

Կայսրը աս խօսքերուն վրայ, իբր վատ մարդու մը խօսք ծիծաղեցաւ, եւ խօսակցութիւնները զայրանալու վրայ էին. բայց Ռատէպոուն, որպէս զի խօսքը դարձընէ, եւ որպէս զի կարելի եղածին չափ Գոնրատին հաճոյական բան մ'ընէ, խնդրեց որ աս անխաղաղութիւն հիւղը ուր ըլլալը կարելի եղածին չափ իրենց մեկնէ:

«Մ, խիղը», պատասխանեց կայսրը, «քու կալուածներդ պողաբեր ընող գետակին աղբերական մօտերն է, այնպէս որ նոյն գետին ելերքէն գէպ ի վեր երթա՛ս՝ ստուգիւ կը գտնես: Կայսեր ասանկ խօսած ատենը Ֆիլիթէն շօթայն անոր առջին ծռելով, հրաման խնդրեց որ ինք երթայ: Եւ Կերդին դառնալով «Ուրեմն անխաղաղութիւն խիղը, կրնաս գտնել», հարցուց: Կերդը գլուխը ցնցեց: Կայսրը «Ուրեմն պետութեան ինծի օգնական կ'ըլլաք», ըսաւ. «գիտէ՞ք աշխարհքիս մէջ, զձեզ իմ կամեցս ստորակարգելու համար ինչ միջոցներ ունիմ»,:

«Լոյն իսկ ձեր կամքը բաւական է, Տէր», պատասխանեց Ֆիլիթէն շօթայն, խոնարհութեամբ մը ծռելով:

«Օարմանալի մարդ», ըսաւ կայսրը եւ ծիծաղեցաւ. «Խնչպէս զարմանալի եղանակաւ մը ձեր ծառայութիւնները արդիւնաւոր կ'ընէք»:

«Աս արդեանց վրայ խօսք չկայ, Տէր. բայց իբր հաւատարիմ ծառայ, իմ պարտքս է, աւելի քան ինչպէս քան թէ անոր վրայ փաթտուած քաղաքն, որ ծառին հիւթը ծծելով անոր կորուստ կը սպառնայ: Դուն կայսերական Տէր, ծառն ես, իսկ անխաղաղութիւն տղան բաղեղն, որ զքեզ կասկածի վախով լեցուց եւ քու հիւթը կամաց կամաց ծծել կ'ուզէ»:

«Աս բանս կասկած մ'անուաներ, որուն իմ առողջ զգայութիւններս համոզեալ են»,:

«Վասկած ըլլալուն տարակոյս չկայ, պատասխանեց Ֆիլիթէն շօթայն. «եւ աս բանս այնպէս ճշմարիտ է, ինչպէս ես հոս եմ: Դուք Տէր իմ կրնաք աս կասկածին յաղթել, եթէ որ կամք ունենաք, եւ չէ թէ միայն անոր պլ նաեւ մեղի ալ, որ քու ծառայքդ ենք: Համոզուած եմ որ զձեզ, ձեր մտաց տանջանքէն ուրիշ բան մը չիկրնար ազատել բայց եթէ պայտիսի առարկայի մը աշխուրդ վերցուիլ: Աս համոզմամբս թող անմեղ մեռնի, թող աշխարհքէ վերնայ»:

«Բնջ Ֆիլիթէն շօթայն: Գու բոլոր երկիրներդ, իմ ձեռքս ստորագրուած հրովարտակով մը, այսօր իսկ բոլոր հարկերէն ազատ կ'ընեմ»,:

«Շ շնորհակալ եմ, գթած Տէր», պատասխանեց սենեկապետը. «շնորհակալ եմ եւ կ'աղաչեմ որ աս շնորհքս չընէիք ինծի, որովհետեւ քեան պարտքն ըլլալու բիծը նաեւ իմ վրաս ալ կը մնայ, միայն հասարակաց բարւոյն համար իմ խղճմտանացս հանգարտութիւնը կը զոհեմ. կրնամ իբր տերութեան ծառայ անվարձ աշխատիլ, բայց վարձատրուելովս վատ մարդասպան մ'ըլլալ չեմ ուզեր»,:

Ֆիլիթէն շօթայնին աս եղանակաւ խօսած ատեն, կայսեր արիւնը գլուխը ցածկեց, եւ արտաքայ կարգի բարկացաւ, բայց հաւատարիմ մարդը, զոր սրտանց կը յարգէր խիստ խօսքով մը չվշտացնելու համար, զանոնք հոն թող տուաւ եւ արագ քայլերով ներքին խուցը քաշուեցաւ:

«Տղուն ծնողքը Խնչ պիտի ըլլան», պոռաց Ռատէպոուն կայսեր ետեւէն:

«Որովհետեւ ինծի գիշերուան հանգիստ շնորհեցին, թող ապրին, եւ այնչափ՝ որչափ որ Աստուած կ'ուզէ, պատասխանեց կայսրը, առանց ետեւը նայելու:

Նրբ Ֆիլիթէն շօթայն եւ Ռատէպոուն առանձին մնացին, վերջինը ձեռքերը շինելով եւ կէս ծիծաղով մը ըսաւ, «Աս եղածներուն նկատմամբ պէտք է որ քեզիս ինչ բանեցնենք»,:

«Աս, պայտիսը քու հին քաղաքի ձեռք առ-

նունը, կ'ուզես ըսել, ըսաւ ֆիլիթէնշթայն արհամարհելով:

«Վարդութիւնը՝ կառավարութեանց մէջ խոհեմութեան աստիճանն է»:

«Կէրոյ, կանչեց յանկարծ ներսէն կայսրը. «գացէք եւ ընելիքնիդ ընէք, եւ ածխագործին տղուն սիրտը ինծի բերէք»:

«Եւ է, գոչեց Ռատեպոուն, եւ յարգութեամբ մը ծուցաւ, թէ եւ կասկածի երկիւղէն ըմբռնեալ կայսրը՝ ներկայ չէր:

«Կնդրէ՞ մեր Տիրոջմէ, գոչեց ֆիլիթէնշթայն դառնութեամբ մը Կէրոյին «որ քու ղինանշանիդ վրայ արինախաւն ողբ-տխր մը, եւ քոյերու մէջ ամբողջ հաստատել տայ»:

Կէրոյ անամօթութեամբ մը ծիծաղեցաւ եւ ըսաւ թէ «մեծափառ կայսեր շնորհքը մեծ է, եւ ամէն հրամանացը պէտք է որ հնազանդիմ»:

«Եւ շուտ, գոչեց ֆիլիթէնշթայն, «շատ անգամ՝ որչափ անամօթութիւնը մեծ կ'ըլլայ, այնչափ ալ երջանկութիւնը աւելի»: Ետքը համառօտ խօսքով մը ածխագործին խիւղը երթալու ժամանակն ու տեղը որոշեցին, որպէս ղի կասկածի վախէն ըմբռնած կայսեր սրտին հանդարտութիւն շնորհէին:

Ե. Անմեղորթիւն Աստուծոյ պաշտպանութեան տակ:

Կայսեր հետ եղած խօսակցութեան երրորդ օրը իրիկուան դէմ, ֆիլիթէնշթայն եւ Ռատեպոուն, թեւ թեւ ղինաւորած, եւ իբր ուխտաւոր զգեստաւորած եւ հետերնին հաւատարիմ ծառայ մ'առնելով ձի հեծան եւ Ատիսէնին դռնէն դուրս ելան: Մարիենաւ հասնելէն ետքը երկուքն ալ ձիերէն վար իջան, եւ զանոնք ծառային յանձնեցին, ծառային մինչեւ նոյն տեղը բերած բերնի պաշարն ալ մէջերնին բաժնելով պարկերուն մէջ դրին, եւ Գոնրատ կայսեր մեկնածին համաձայն նոյն գետակը բռնելով դէպ ի վեր սկսան երթալ:

Վետակին քովի ծառերու տակ գիշերուան հանգիստին կ'առնուին, եւ երբ գետակը երթալով նեղնալու սկսաւ, ասոնք իմանալով որ ածխագործին խիւղին հասնելու մօտ են, կամաց կամաց կը քալէին մէջ մը որ տեղերուն աղէկ տեղեակ ըլլան, երկրորդ օր իրենց հոն գալը չիմացուի: — Վերջապէս յոգնած ժայռերուն մօտերը հասան, մեծ զգուշութեամբ մը նոյն ժայռերուն բոլորտիքը պտտեցան, եւ անոնց մէջ պահուրտեցան: Օր մը եւ գիշեր մը աս անհանգիստ գիտ գրից մէջ մնացին, հետեւեալ օրը աքսորեալը կանուխ անասնոյ մօրթ հագած իր միայնարանէն դուրս ելաւ: Մաղերը ուսերուն վրայ տարածած, կուրծքը տնկած էր, եւ առտուան թարմ օդ ծծել կ'ուզէր: Գուրսը քիչ մը կենալէն ետքը դէպ ի հիւղը պոռալով քանի մը խօսք ըսաւ, եւ նիզակն ու աղեղը առնելով դէպ ի անտառ մտաւ, եւ աս պահուրտողներուն աչքէն աներեւոյթ եղաւ:

Եւ ձայնէն՝ Կէրոյ իր դրացին ըլլալը ճանչցաւ, եւ մինչեւ հիմայ թէ որ ղինքն աս գործքիս շարժողը

կայսրմէ ընդունելու վարձքն էր նէ, հիմայ զգացած վախէն, աւելի հարկը ղինքը աս գործքը գլուխ հանելու կը ստիպէր: Որովհետեւ ֆիլիթէնշթայն ղէտբողտոս չէր ճանչնար, անոր համար եւ ոչ մօքէն կրնար անցընել որ աս միայնակ խիւղին բնակիչը ան ըլլայ, բայց անոր ասպետական դիրքը, նիզակը բռնելու եղանակը վրան կասկածներ կը բերէին թէ աս մարդը պղտիկութեան ի վեր «ձիագործ» եղած պիտի չըլլայ:

Գոնրատ կայսրը որովհետեւ տղան մէջ տեղէն վերցնել իսկ ծնողքը ապրեցնել կ'ուզէր, անոր համար աս երկու ասպետները մէջերնին միաբանեցան որ ան տոնելը միայն գործքի ձեռք զարնեն երբոր թէ հայրը եւ թէ մայրը դուրս կը գտնուին: Այսպէս ընելու ուրիշ պատճառ մ'ալ ունէին, որովհետեւ աս վայրենեաց պահապանը, կը տեսնէին որ իրենցմէ շատ զօրաւոր էր, եւ տղան յափշտակելու համար ղէնք ղէնքի գալու ըլլային, ստուգիւ իրենց վիճակը գէշ էր, աւելի իրենց մահն ստոյգ էր քան թէ ածխագործինը:

Եւ եղանակաւ մինչեւ որ ուղածնին գլուխ հանեցին նէ, քանի մը անգամ լուսինը արեգական տեղի տուաւ: Իրենց համբերութեան պսակուիլը վերջապէս տեսան: Օր մը կէսօրէն վերջը Կէրպէրկա առողջացած ըլլալով, մօրթերով զգեստաւորած մարդը, ղանի առնելով խիւղէն դուրս ելաւ եւ տխուր խօսակցութիւններով մութ անտառներու մէջ մտաւ, իսկ տղան, մայրը յառաջագոյն հոգալով, արջու փափուկ մօրթին վրայ պառկեցուցած էր, եւ հաւատարիմ Ռոպէրթ քովը պահպանութիւն կ'ընէր:

Կէրոյ ժայռերուն ծայրէն գլուխը վար ծուլելով եւ իր արծուի աչքերովը ամէն բան տեսաւ: «Ծնողքը արդէն գացին», ըսաւ ֆիլիթէնշթայնին որ իր ետեւը՝ քարի մը կռթնած էր. «հիմայ բոյնին վրայ յարձակելու ատենն է, դժոխաց սերունդը խղին դրան առջին արեւու դիմացը, արջու մօրթի վրայ հանգարաւ կը քնանայ, եւ անոր քովը, հաւանականաբար իբրեւ պահապան դրուած երիտասարդը, նստած է, եւ գլուխը դէպ ի վար կը միտի, մինչեւ որ վար իջնանք, ստուգիւ ան ալ պիտի քնանայ»: Աս ըսելէն ետքը Ռատեպոուն մեղուի փեթակ մ'առնելով, զոր առջի իրիկունը Ղեոբոլտոսին մեղուանոցէն գողցած էր, մէջը աւաղ լեցուց, եւ մեծ զգուշութեամբ մը վար իջաւ, եւ սրտի բաբախմամբ ֆիլիթէնշթայնին ետեւէն գնաց:

Նրկու ասպետներն մեծ զգուշութեամբ եւ անձայն վար իջած եւ Ռոպէրթին մօտեցած ատեննին, ինք Ռոպէրթ ոճրագործէ վախ մը չունենալով խղին պատին կռթնած ձեռքը դանակով մը իրօք կը քնանար, եւ իր քովը գետինը քանի մը հատ փայտէ նետեր կային, զորոնք ինք, դանակովը շինած էր:

Ռատեպոուն դեւի պէս անձայն եւ մեծ զգուշութեամբ մը Ռոպէրթին քովը հասնելով, ձեռքը գլխի վրայ բռնած փեթակը՝ գլխի վրայ Ռոպէրթին գլուխն անցուց, այնպէս որ խեղճին բոլոր երեսը աւազով, մեղով եւ մեղամոմով լեցուցաւ, աչքը, քիթը, բերանը եւ ականջները գողուցան: Նոյն մի-

ընդին մէջ ֆիլսոֆէնշլծայն ցատկեց տղան արջու մորթովը յափշտակելով Ռատէպոռնին ետեւէն դնաց, որ իր գործողութիւնը լմնցընելէն ետքը եղջերուի պէս վազելով գետակին եզերքը հասած էր:

Կէրոյ երկայն ատեն վազելէն եւ յոգնելէն ետքը, հեւալով կեցաւ, եւ կը խնդրէր որ տղան սպաննուի: «Յառաջ, յառաջ», պոռաց ֆիլսոֆէնշլծայն «յառաջ երթանք որ տղուն ծնողքը ետեւէն իյնալով չհասնին, յառաջ, վազենք, որովհետեւ ան վայրենի մարդը զմեզ տեսնելու ըլլայ, ստուգիւ մեզմէ մէկը իր նետով, միւսն ալ իր ջղոտ բաղկով նիզակը ճոճացնելով սա տեղը կը փռէ կը թողու,»:

Աս խօսքերը զվատ Կէրոն, սրունքները բանալու եւ բոլոր ճգամքը վազցընելու բաւական էին, ի վերայ այս ամենայնի երբեմն երբեմն կը կենար եւ տղան սպաննել կ'ուզէր: Բայց ֆիլսոֆէնշլծայն ամէն անգամ ալ կեղծելու բան մը կը գտնէր: «Կաթնակերէն, որ հիմայ մեր ձեռքն է վախնալու բան մը չունինք, բայց դողալու բանը հայրն է իր վայրենի եւ յանդուգն նայուածքովն ու երկաթի անդամներովը: Ուրեմն յառաջ երթանք, յառաջ. աս սպաննելը պզտիկ գործք մըն է, որ ամէն վայրկեան կըրնանք ընել, մեր բանը նախ եւ յառաջ ետեւէն սպաննացած վտանգէն ազատին է», կ'ըսէր բարի եւ փափկասիրտ ֆիլսոֆէնշլծայնը:

Ռատէպոռն քիչ մ'ատեն լռեց եւ աղէկ կը քալէր, բայց վերջապէս հաստատուն առաջագրութեամբ մը կեցաւ, եւ միտքը դարձը գլուխ հանել կ'ուզէր: Երկու անգամ, խեղճ տղուն փափուկ ձակտին բռնցի զարկաւ, բայց ֆիլսոֆէնշլծայն երկու անգամ ալ իր թեւովը անպիտան եւ վատ Կէրոյին հալուածներն արգիլեց: Վերջապէս խօսքով խիստ կռուի մը բռնուեցան, ֆիլսոֆէնշլծայն չկրնալով համբերել, ուխտաւորի դիմադրութեան տակէն սուրը քաշեց, «Եթէ որ համբերել չես ուղեր. եկուր կռուինք», կ'ըսէր: Ասով վատը քիչ մը ետ քաշուեցաւ: Կէս ժամու չափ այսպէս յառաջ երթալէն ետքը պայտերու («սլէր») եւ կառաց հետքեր երեւալու սկսան: Կէրոյ ալ կեցաւ, կը ստիպէր, կայսեր բարկութիւնը, անոր շնորհքը կորսնցընելը ֆիլսոֆէնշլծայնին առջին դնելով կը սպաննար: Վերջապէս բարի սենեկատէր չկրնալով դիմանալ, ճակատը կնճռելով, տղան գետինը դրաւ, եւ մորթը բացաւ եւ դառնացած սրտով մը կը շնչէր: Խիստ հով մը մերկ մանկիկը քնէն արթնցուց, վարվումն աչքերը բացաւ, եւ իր դահճացը երեսը նայելով անմեղ, զուարթ եղանակաւ մը կը ծիծաղէր:

Ֆիլսոֆէնշլծայն Ռատէպոռնին ամէն շարժումները ներքէն կը դիտէր, եւ հաստատուն միտքը դրած էր, որ եթէ չարագործ վատը սիրուն տղուն դաշնելու եւ սպաննելու յանգիւնի, զանի կտոր կտոր պիտ'որ ընէր: Աս վայրկենիս մէջ Կէրոյին դառնալով, եւ տղուն աչուրները ցրցունելով ըսաւ «Ան աստիճանի անգութ ես որ աս երկնային ճառագայթները, յառաջ

քան քնոյն զանոնք փակելը, կտորել, ջախջախել ուղեր»,:

Ռատէպոռն, շամիւրը նորէն պատեանը խօթեց, ձայնը քաշեց, եւ չարագործի մը Ս. խաչելութենէ երես դարձնելուն պէս երեսը անդին դարձուց եւ սկսաւ քալել: Ֆիլսոֆէնշլծայն աչքը շնորհակալութեամբ երկինք վերցնելէն ետքը, ծիծաղելու մանկիկը նորէն փաթեց եւ կարմրուկ պայտերուն քանի մը համբոյր տալով սկսաւ ետեւէն երթալ, եւ քանի անգամ որ Ռատէպոռն ետեւ դառնալով կը նայէր, ֆիլսոֆէնշլծայն գլուխը ցնցելով կը հարցընէր տղուն, «Դեռ քուն չմտա՞ր»,:

Վերջապէս ֆիլսոֆէնշլծայն ամէն կողմը օգնութիւն մը փնտռելէն ետքը, իրեն անանկ կ'երեւար որ մարդկանց, եւ երկվարներու ոտնաձայն կը լսէր: Երբոր ասոր իրօք համոզեցաւ, Կէրոյ ալ հանդարտ տեղը կեցաւ: «Կորսուեցանք, ինքզինքնիս ազատելու նայինք», գոչեց ֆիլսոֆէնշլծայն, եւ մէկալ կողմը ցաթկելով դէպ ի պայտերու եւ կառաց անուաց հետք ունեցող ճամբուն վրայ մեծ կաղնիի մը բունին ետեւն անցաւ, իսկ Կէրոյ սաստիկ վախէն մեռելի պէս դեղնացած խիտ անտառին մէջ մտաւ, եւ այնպէս կ'երեւար իրեն իբր թէ դժուր՝ դռները բացած ըլլայ, եւ տղուն կորստեան ետեւէն իյնալուն համար զինքը կ'ըլլէ ուղէ:

Ֆիլսոֆէնշլծայն տղան ճամբուն վրայ դրաւ, չորացած խոտերով զանի ծածկեց, եւ բարձր ծառի մը վրայ ելաւ: Սենեկապետը համոզուած էր որ նոյն ճամբէն ճամբորդներ եւ գեղացիներ անցնելով աներին կը դառնան, անոր համար Կէրոյին սպանութեան բաղձանքը ըստ մասին խօսքով եւ ըստ մասին բռնութեամբ արգելեց, եւ այնպիսի կողմ մը բերաւ, ուր որ անմեղին փրկութիւնը գոնէ կարելի կ'ըլլար:

Հիմայ երկվարաց ոտնաձայնը աւելի յստակ կը լսուէր, որոնց վրայ ասպետներ եւ աղնուակներ հեծած էին, եւ Ախիէն եղած հանդեսէ մը ետ կը դառնային: Հիմայ ճշգիւ ան տեղը հասած էին ուր պզտիկ Հենրիկոսը դառն կու լար: Հոն քանի մը հոգի ձիէն վար իյնալով տղուն մօտեցան, եւ հրեշտակի պէս գեղեցիկ տղան տեսնելով եւ վրան գլխով, որպէս զի վայրենի անասուններէն շփարատի, վիզը վարդարան մ'անցուցին եւ առին գացին:

Ֆիլսոֆէնշլծայն վերջապէս բաղձանքին հասաւ, եւ տղան մահուրէն աղատած տեսնելով բարձր ծառէն վար իջաւ, եւ համարելով որ ապահով ձեռք ինկած է, հոն գետինը ծնկան վրայ եկաւ եւ ձեռնամած Աստուծոյ շնորհակալ եղաւ: Ետքը գոհ սրտով մը քաջ մարդը դէպ ան ուղղութիւնը վազեց, ուր Կէրոյ պահուած էր: Ժամերով զինքը փնտռելէն ետքը, վերջապէս գտաւ որ յոգնած ըլլալով ծառի մը տակ կը հանգչէր: Կէրոյին առջի հարցումը տղուն վրան էր:

«Տղան Աստուծոյ ձեռքն է», պատասխանեց ֆիլսոֆէնշլծայն հանդարտութեամբ:

«Ուրեմն սպաննեցիր»,:

«Ղռանց իմ ուղերուս: Քեզի պէս ես ալ անտա-

ևի մէջ փախալ, բայց որովհետեւ ձիերը երթալով ինծի կը մօտենային, ծառի մը վրան ելայ, ոտքս սահեցաւ եւ որովհետեւ ինչալով զիս կորսնցնել չէի ուզեր, տղան մօրթով մէկտեղ ձեռքէս թողուցի եւ ինքզինքս հաստատուն բռնեցի: Իմ վարի կողմն աղաղակէ մը զատ ուրիշ բան չլսեցի, ես տերեւներու մէջ պահուեալով, վար նայեցայ, տեսայ որ ձիերէն մէկը կեցաւ վրայէն մարդ մը վար իջաւ եւ տղուն գին ցաւելով մը գետնէն վերցուց, վիզը վարդարան մ'անցուց, եւ որպէս զի հանգուցեալ տղուն մարմինը, անթի առջ մը կշտացնելու ջճառայէ, գետինը փորեց եւ հոն թաղեց»:

“Տէր սենեկապետ զբեղ յանկարծ ուրիշ զբաժմամբ կը տեսնեմ”, ըսաւ Ռատէպուն, “քու զբաժմունքդ ասանկ զուարթացնողը ի՞նչ է”:

“Ի՛նչ որ Աստուծոյ հաճելի է, նոյնը զիս կը զուարթացնէ, հոս թէեւ ես մանկան մահը չէի ուզեր, այլ զանի կենդանի կայսեր առջին հանել կը բաղձայի, եւ իմ աս խորհուրդս քեզի ալ յայտնել կ'ուզէի, բայց յանկարծ ձիաւորաց բազմութիւնը վրան հասաւ եւ մէկմէկէ զատեց: Հաստատուն համոզում ունէի որ Գոնրատ ան հրեշտակային մանուկը տեսած տեսնը իր կասկածի երկիւղը կը վանէր, եւ ինծի ալ ետքը շնորհակալ կ'ըլլար, որ զինքը չար հապճեպէ (աֆէկթէ) մ'աղատեցի: Բայց որովհետեւ Աստուծոյ ան խեղճ էակը իրեն կանչեց, ասկէ ան կը հետեւցնեմ որ տղան պիտի մեռնի եղբոր: Տուն հասած ատեննիս կայսեր ճշմարտութիւնը պատմեմք, որով կայսեր սրտին վրայէն ծանր քար մը վերցուի, որուն պատճառաւ անքուն գիշերներ անցուցած էր”:

“Երբ կայսեր մ'աղջին, ըսաւ Ռատէպուն “աւսիկայ շատ մեծ համարձակութիւն է: Ինք կրնայ ինծի ըսել թէ Կէրոյ, Ֆիլսթէնշթայն իր վատութեամբը տղան սպաննելու դանդաղած ատենը դուն իմ ֆափոյսս պահուողը քանի մը հարուածով կրնայիր սպաննել լմնցնել: Ասով ես կրնամ կայսեր շնորհքէն բուրովին զրկուիլ, անոր համար աւելի խոհեմակամն ան է, որ իրեն հաճոյ եղած եղանակաւ բան մը պատմեմք”:

“Երբեք թեման կողմանէ”, ըսաւ Ֆիլսթէնշթայն “դուն քան զիս աւելի առաջին տեղին ունիս, ուրեմն ըսէ տեսնեմք ի՞նչ կը մտածես”:

“Երբեք մտածելու հարկաւորութիւն չունիմ”, ասկէ Մարինա կ'երթանք, հոն ձի կը հեծնանք եւ որսի կ'ըլլանք, ամենէն յառաջ յանդիպած գեղեցիկ նապաստակը կը զարնենք”:

— Չէն կարծեր որ Գոնրատ նապաստակի սիրտը ճանչնայ:

— Ի՛նչ, ան ատենը թէ իմն եւ թէ քուկդ ալ անոր քով կը դնէ:

— Եթէ ասանկ բան մ'ընել ուզէ, ան ատենը իմ պատասխանս մերձաւոր պատերազմի մէջ կ'ըլլայ:

— Կ'ծու խօսքերը բաւական են, ինչ եղաւ նէ եղաւ, յառաջ երթանք, դէպ ի Մարինա: Ո՞ր կողմը պիտի երթանք:

“Դէպ ի արեւելք”, պատասխանեց Ֆիլսթէն-

շթայն: Եւ որովհետեւ ինք տղան աղատած էր, անոր համար Կէրոյին հետ ալ խտուածեամբ չէր վարուեր:

“Ի՛շխարհ վրանիս չհասնի եւ անտառի մէջ չմնանք”, կ'ըսէր Ռատէպուն, եւ թէեւ յոգնած էր բայց մտքը ընդունելու վարձքին զբաղելով միշտ կը քալէր: Ֆիլսթէնշթայն անհոգ անոր ետեւէն կ'երթար, եւ օրուան լուսոյն գիշերուան ստուերէն մղուելու ատեն, երբ լուսինը արդէն հորիզոնին վրայ կ'երեւար Մարինա հասան:

Երկրորդ օրը Ռատէպուն բաղձացած նապաստակը զարկաւ “Երբ հանեց եւ մէկտեղ առաւ. անով իբրեւ ստութեան վարպետ, կրնար իր տիրոջը կամքը կատարած ըլլալը հաստատել:

Կէրոյ առանձինն կայսեր գնաց, կայսրը եղածին վրայ խիստ ուրախացաւ եւ քանի մ'անգամ պատմել տուաւ: Ընչասէր Կէրոյ անշուշտ բոլոր արդիւնքը իրեն կու տար եւ Ֆիլսթէնշթայնին վատութիւնը վար կը զարնէր. անով քաջ մարդը երեսէ ինկաւ: Գոնրատ շողորթութ ստասացին հետ մեծ զուարթութեամբ խօսեցաւ եւ զինքը Կոնրատէն անուանեց, եւ նոյն ատենը անմիջապէս բոլոր Գոնրատիայի վերատեսչութիւնը, ճամբաները, կամուրջները իրեն յանձնեց:

“Երբ նապաստակին սիրտը արծաթէ արկեղ մը մէջ գրուեցաւ, ետքէն յետ ժամանակաց, Գոնրատին Պուրկունտ քաշուած ատենը, նոյն արտաքոյ կարգի գիտուն հնագէտի մը ձեռքն անցնելով, մինչեւ ցլետին մտնելը կը հաստատէր թէ անոր մէջ փակուածը, քաջ պատերազմող զօրավարի մը սիրտն էր:

Ի՛նչ Ֆիլսթէնշթայն ան ժամանակէն վերջը կայսեր քովէն փախաւ, կայսրն ալ աղնիւ մարդուն ետեւէն իյնալ չէր ուզեր: Ինք անօգնական անմեղին պաշտպան եղած ըլլալուն վրայ սրտանց կ'ուրախանար: Պէտքը շարունակուի:

ԲՆԱԳԱՏՄԱՆ

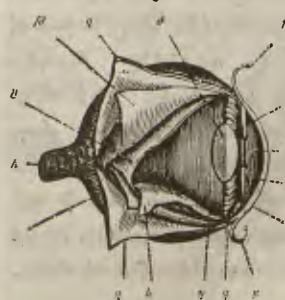
ՄԱՐԿԻՆՆԻ ՄԱՐՄԻՆՈՅՆ ԿԱԶՄԱԻԹԻՆԸ

(Հարունակութիւն եւ վերջ տես Ա. Հատ. Թիւ 26)

Զգացողութեան գործարարներ:

5. Ա.

Եւքը տեսութեան գործարարն է: Նախ եւ յառաջ առանձին մասերը քննելք, ետքն ալ անոնց ինչ բանի սահմանաւ ըլլալը: Աւքը ամբողջապէս առեալ խնդիր պէտք կ'անուանուի ինչպէս որ Պատկ. 11.

կողմնակի կարուածը կը ցուցնէ: Ներքէն դէպ ի դուրս զննած ատեննիս, աչքին ամենէն առջին մասը, թափանցիկ դուրսը մըն է, որ Ապարթ պէտք կը կոչուի: Ասոր բոլորովը երեք մաշկեր պատած են, այսինքն ամենէն մէջինը, եւ Ցանցաձալ կը կոչուի, եւ քիստ-

Բեան և զիւր կու գայ աս մաշկին վրան կը տարածի: Թ Երազմաշէն ցանցամաշկը պատողն է: Երազմաշէն անուընդ արեան բազմաթիւ երակներէն առնուած է, որոնք աս մաշկին մէջէն կ'անցնին, եւ անոր կարմիր գոյն մը կու տան: Աս մաշկին առջեւի կողմը գորշ, մոլթ կամ կապոյտ գոյներով կը վերջանայ որ ի քիւսման է, եւ աչաց աստղը կազմողն աս է: Ծիածանին մէջ տեղը յ ծակ մը կայ որ Բէք կը կոչուի: Ծիածանի մաշկին տակն են զ արեւմտեան ցանցերը: Ցանցամաշկին ներսի կողմը սեւ նիւթով մը պատած է, այնպէս որ բոլոր աչքը փոքր մոլթ սենեակ մը կը կացուցանէ, որուն մէջ միայն բռնէ լոյս կը մանէ: Երբեմն աս սեւ նիւթին պակասած ատենը, արտեւանանց ցանցերը տեսանելի կ'ըլլան, եւ աչաց վրայ կարմրութիւն մը կը տարածուի, եւ աս տեսակ աչք ունեցողները լուսոյ չեն կրնար դիմանալ: Երբորդ կամ ամենէն արտաքին զ թաղանթը կ'աբաբանէ կ'անուանուի: Աս թաղանթը ճերմակ է եւ շատ զօրաւոր, եւ աչքին բոլորաթիւ պատած ըլլալով անոր բաւական մեծ պաշտպանութիւն կ'ընէ: Ասոր առջեւի կողմն է ի Երեւոյն, որ թափանցիկ է: Երբեքային եւ ծիածանի մաշկին մէջ կէս լուսնակին աչաց նախախորշ մը կայ, եւ ասի անգոյն եւ թափանցիկ հեղանիւթով մը լեցուած է:

Առաւելեալ կամ Ժ Ոսպը անընդմիջաբար բքին ետեւը կ'իյնայ եւ աղօս ու վճիտ հեղուկով մը լեցուծ է, ասի աչաց ետեւի խորշը լեցնող յ ապակեայ անոթն աւելի հաստատուն է:

Աչաց աս ամէն մասունքներն, եղան աչք մը առնունք եւ կարելով ըլլանք, յայտնի կը տեսնուին: Այսպիսի աչքէ մը ոսպը կամ սառնակերպը դուրս հանելով ըլլանք, կը տեսնենք որ ապակիէ յղկուած ոսպի մը կը նմանի: Թէ տեսութիւնը ինչպէս կ'ըլլայ հիմայ համառօտիւ անոր վրան ալ խօսելով, աս հաստատուններուն վերջ կու տանք:

Առարկայէ մը եկած լուսոյ ճառագայթը աչաց թափանցիկ հեղանիւթով լեցուած նախախորշին վրան կ'իյնայ, ասկէ ոսպան վրայ, անով աչաց ցանցամաշկին վրայ պատկերը կը նկարուի: Ասոր փորձը զգալի եղանակաւ մ'ընելով համար, պէտք է եղան աչք մ'առնուել, ետեւի մաշկաց կարգերը զգուշութեամբ մը բանալ: Ետքը բքին առջին առարկայ մը, օրինակի համար վառուած լոյս մը բռնել, ան ատենը կը տեսնենք որ աս լուսոյն պղտիկ պատկերը աչքին ամենէն ետեւի մասին վրայ կը նկարուի:

Բայց բանն ան է որ մեր աչաց առջին եղած ամէն առարկայից պատկերը ցանցամաշկին վրայ հալածուելով թափանցելով կամ գլխի վայր կը տեսնենք, ինչպէս եղան աչքին վրայ փորձն ընողը կը տեսնէ: Թէ մենք առարկայն ինչպէս ուղիղ կ'ըմբռնենք, ասոր վրայ միայն աս կրնանք ըսել թէ որովհետեւ մենք մանկութենէ ի վեր ամէն բան չէ թէ միայն տեսութեամբ այլ նաեւ զբաժմամբ ալ կը դիտենք, անոր համար աչաց ըմբռնումը, զգայութեան միջնորդութեամբ անմիջապէս կ'ուղղենք:

Աս վերջի ըսածնիս այսինքն թէ զգայութիւնը տեսութեան հաղորդակից ընելով առարկաները ուղիղ դրուք կը տեսնենք, ի ծնէ կուրաց յանկարծ աչքերնին բացուած ատենը տեսած առարկայից գլխիվայր ըլլալը, մեծապէս կը հաստատեն:

ՄԱՋԱՐԻ ՔԱՋ ԵՐԱԺԻՅԵԼ

1762ին Ապրիլի մէջ, երբ արեգակը գեղեցիկ եւ գարնան օր մը ծագած էր, երկու աղաք, մէկը շուրջ ութը տարուան աղջիկ մը, միւսը գուցէ երկու տարի անկէ պղտիկ մանչ մը, քոզահեցի այգեգործանի բլրակէն վար կ'իջնային, որուն ստորտը գեղեցիկ Մոլոտին հասանքները կը կարկառէին: Երկու աղաք, իրենց տարիքին նայելով փոխանակ անհոգ ուրախութեամբ յաթկառելով եւ պոռալով յառաջ ելլալով, մէկմէկու ձեռք ձեռքի տուած, աչքերնին գետինը, խորունկ մտածութեամբ մը կը քալէին, տարեւորի մը ծանրութիւնը կարծես թէ իրենց անմեղութեան հետ սքանչելի եղանակաւ մը ներգաշնակած էր: Չգետնին, աղքատութիւննին կը մտնէր, աղջկան զգեստին գոյնը նետած էր, աղուն զգեստը մաշած, եւ արմկանց ու ծրնկանցը վրայի չափային աղուամաղերը (Բեյ-շէք) բոլորովին թափած: Բայց մաղերնուն շնորհօք տանտրած, փափուկ ձեռաց եւ երեսացը մաքուր լուացուած ըլլալը, մօր մը սիրոյն ու խնամատութեան նշաններն էին: Երկուքն ձեռքն ալ մէյմէկ կտոր հաց կար. աղաք թէեւ երբեմն երբեմն հացի կտորին վրայ կը նայէին, բայց չէին ուտեր: Ընդ բլրան ոտքը համներնին, երբ անտառի հովանոյ մէջ մրտնելու վրայէին, պղտիկ լուսնիւթը արեւով ըսաւ. «Բայր, կը տեսնես, թէ մեր մայրը առտուանց աս նախաճաշը ձեռքերնիս տուած ատենը, երբ ես միայն հաց կը հարցնէի, ինք իրեն կը հառաչէր, — «Տեսայ որ կու լար ալ» պատասխանեց աղջիկը: «Արտառաքը տեսայ եւ նաեւ հայեցուածէն հասկըցայ որով ըսել կ'ուզէր, Տան մէջ հացէն զատ ուրիշ բան չկայ, եւ պէտք էք ատու ալ գոհ ըլլալ: Բայց դուն Վոլֆկանի ինչու կու լաս», հարցուց Ֆրիտերիքէ, երբ ինքն ալ արցունք կը թափէր: «Կու լամ նախ որովհետեւ դուն կու լաս, եւ երկրորդ որ նախաճաշի համար ասանկ չոր հաց ունինք», ըսաւ Վոլֆկանի: «Իսկո՞ղ տղայ», գոչեց Ֆրիտերիքէ, եղբորը արտառաքը համբուրի մը չորցրելով. «Եթէ հոգի պարզապէս աս է նէ, կամ թէ աւելի չարագոյն հոգ չունիս նէ: Բայց ինչու հաց չես ուտեր», — «Անթի չեմ»,:

Պղտիկ աղջիկը եղբայրը իր քովը քաշելով, եւ ճակտին մաղերը մէկդի տանելով ըսաւ. «Կ'ուզէի առտուանց մտածածս քեզի հաղորդել, միայն թէ կը վախճամ որ դուն շատ պղտիկ ես, եւ ասանկ բաներ չես հասկընար», — «Ի՞նչ, շատ պղտիկ, բայց դունք քեզի չափ եմ», ըսաւ Վոլֆկանի յաւակցութեան ձայնով մը: — «Բայց ես քան զքեզ բարձր եմ», ըսաւ պղտիկ աղջիկը, «եւ նաեւ քան զքեզ երիցագոյն. որովհետեւ դուն 1756ին Յունուարի 27ին ծնած ես, իսկ ես 1751ին Յունուարի 30ին, տարբերութիւնը երկու տարի է: Բայց կուր մէկդի թողուք, եւ ան մտածենք թէ մեր ծնողացը ի՞նչ եղանակաւ կրնանք օգնել», — «Ի՞նչ է ըսելքդ, ինչով կըրնանք օգնել», հարցուց տղան: — «Աղօթենք դուք Աստուծոյ»:

տուած մեզի տղէկ խորհուրդ մը կու տայ», Վոլֆկանի ծընկան վրայ եկաւ, եւ ձեռքերը միացուց, ետքը «Բայր», ըսաւ «մեր Ս. Յովհաննէս Ներսիսեան պաշտպանին աղօթքները նէ աղէկ չ'ըլլար», — «Դնչու չէ», ըսաւ Ֆրիտէրիքէ «շատ աղէկ կ'ըլլայ», Երկուքն ալ ան աստիճանի աղօթքի զբաղած էին, որ իրենցմէ քիչ մը հեռու գտնուող հասակաւոր եւ ազնուական եւ բարձրաստիճան անձի մը կերպարանք ունեցող մարդը չտեսնէ։ — «Աղօթքնիս լմնացաւ, եղբայր», ըսաւ աղջկը։ — «Եւ ընդունելի եղաւ», ըսաւ Վոլֆկանի, եւ ոտք երաւ։ — «Կարծես», գոչեց քոյրը։ — «Հա՛ հա՛, քու աղօթած ատենդ աղէկ բան մը մտածեցի», — «Անանկ է նէ Ս. Յովհաննէս ականջէդ վար բան մ'ըսած պիտի ըլլայ», պատասխանեց քոյրը։ — «Ո՛վ ըլլալը չեմ գիտեր, բայց միտքս ինկածը մօտիկ ըրէ։ Գիտես որ ես քիչ մը դաշնամուր (Փիանո ֆորթէ) զարնելու տաղանդ ունիմ, եւ՝ որովհետեւ մայրս ըսած է, հպարտութիւն մ'ըսած չեմ ըլլար, իմ շինած կամ բաղադրած եղանակներս ալ գէշ բաներ չեն։ Իսկ դուն Ֆրիտէրիքէ, թէ եւ դաշնամուր վրայ ինծի չափ քաջ չես, բայց հասակիդ նայելով դուն ալ գէշ չես զարներ», — «Դուն գիտուն տղայ մին ես», ըսաւ Ֆրիտէրիքէ։ — «Սիրելի քոյր խօսքս մի ընդմիջեր, ապա թէ ոչ մտածածս կը մտնամ։ Գեղեցիկ օդով օր մը քեզի հետ ճամբայ կ'ըլլանք կ'երթանք, կ'երթանք ու կ'երթանք եւ կրցածնուն չափ յառաջ կ'երթանք։ Քանի որ պալատներու առջեւ կը հասնինք, դուն Ֆրիտէրիքէ կ'երգես, ան ատենը ստուգիւ մէկը վար կ'իջնայ, ետքը պալատին բոլոր մարդիկները մեզի «Կեղծ տղաք» կ'ըսեն եւ մեզի կ'աղաչեն որ ներս մտնենք ու հանդիպենք։ Ան ատենը ես դաշնամուրին գլուխը կ'անցնիմ... — «Բայց խնդիր է որ հոն դաշնամուր կը գտնուի», «Կարծես թէ հիմախառն ատենս ամէն տեղ դաշնամուր չ'ըստուիր», պատասխանեց տղան, ետքը «բայց դուն», ըսաւ «քու միջհաստելովդ զիս կը բարկացնես»։ — Ուստի, դաշնամուրին գլուխը կ'անցնիմ, կը զարնեմ, ու կը զարնեմ, եւ ամէնքն ալ կ'աղչին։ Ալ կը սկսին մեզի անուշեղէններ, խաղալիքներ, եւ քեզի համար մանեակներ եւ զգեստներ բերել, բայց մենք չենք ընդունիր, եւ ես նոյն ատենը կ'ըսեմ. մեզի ստանի տուէք որ մեր ծնողացը տանինք», — «Դուն պզտիկ, ինչպէս փառասեր ես», գոչեց Ֆրիտէրիքէ եւ եղբորը վրէժ փաթտուեցաւ։ — «Բայց խօսքս դեռ չի լմնցուցի, թող որ մինչեւ վերջը պատմեմ։ Թագաւորը մեր անունը կը լսէ եւ զմեզ իրեն կը կանչէ։ Ես գեղեցիկ թիկնոց մը կը հագնիմ, դուն ալ շքեղ զգեստ մը, եւ ասանկ թագաւորին պալատը կ'երթանք։ Հոն զմեզ մեծ ծամեծ տիկիններով եւ երեւելի մարդիկներով լեցուն սրահ մը կը տանին։ Հոն տեղաց դաշնամուրը անշուշտ ունիլ արկղ, եւ արծաթի կանստաւորիչներ (Pedal) ունի, բանալիները ազնիւ մարգարտէ են, եւ ամէն կողմը ակն պատուական է։ Հոն կը նստինք եւ կը զարնենք, եւ բոլոր արքունիքը կը զարմանայ եւ կը յափշտակուի։ Ան ատենը մեր բոլորիքը կը պատեն, զմեզ կը շոյեն, եւ թաւազաւորը ինծի կը հարցնէ, որ ինչ կ'ուզեմ, որուն տալու պատասխանս կ'ըլլայ, ինչ որ դուն կ'ուզես։ Ան ատենը ինծի պալատ մը կու տայ, ուր կ'ուզեմ որ հայրս եւ մայրս մէկտեղ ըլլան», Բարձրաձայն ծիծաղ մը, անվախ եւ պզտիկ երաժշտին պատմութիւնը ընդմիջեց։ Վոլֆկանի վախցաւ, քրոջը երեսը նայեցաւ, եւ նոյն միջոցին

մէջ զօտարականը տեսաւ, որ ծառի մ'ետեւը պահուրտած ըլլալով, ասոնց խօսակցութենէն բառ մ'ալ չէր տեսնում որ լսած չըլլայ։ Բայց որովհետեւ տեսաւ որ յայտնուեցաւ, անոնց մտանալով ըսաւ «Մի վախնայք զանակներս, ես զձեզ կրնամ երջանիկ ընել։ Ես մեծն Ս. Յովհաննէսէն խաբուեցայ», Ասոր վրայ քոյր եւ եղբայր մէկմէկու երեսը նայեցան, ետքը աչքերնին Ս. Յովհաննէսին պատգամաւորին վրայ տնկեցին։ Եւ աս նայուածքով կարծես թէ հանգարտեցան։ Եւ պզտիկ տղան անմիջապէս անոր քով աճապարեց, ձեռքը բռնելով յափշտակիչ պարզութեամբ մը գոչեց. «Ո՛հ, շատ աղէկ. կրնամ իմ բաղձանքներս յագեցնել», — «Չէ սիրելիս, ամէն ալ չէ», պատասխանեց օտարականը. ետքը մեծ ծառի մը կողմէն վրայ նստելով, Վոլֆկանին առջեւն առաւ, իսկ Ֆրիտէրիքէ, վախալով մէկ կողմը քաշուեցաւ։ Օտարականը «Չեզի ամէն բաղձանքս ի՞նչ կու տամ», ըսաւ «աս պայմանաւ որ ինչ որ հարցնելու ըլլամ պարզութեամբ պիտի պատասխանէք. ձեզի յառաջունէ կը զուցեմ, եթէ որ ստեղծ ըլլաք, ան ատեն ընելիքս ես գիտեմ», Վոլֆկանի աս խօսքին վրայ քիչ մը վշտանալով «Տէր», ըսաւ «պէտք ես գիտնալ որ ես կենացս մէջ դեռ սուտ խօսած չեմ», — «Հիմայ կը տեսնենք», ըսաւ օտարականը. «Հօրդ անունն ինչ է», — «Վեբերտս Մոզարտ», — «Ինչ կ'ընէ», — «Երաժշտապետ է, քնար (էմա) եւ դաշնամուր կը զարնէ, բայց քնարի մէջ աւելի քաջ է», — «Մայրդ դեռ ո՞րք է», — «Այո», — «Քանի եղբայր եք», — Որովհետեւ հաս տեղա տղան լռեց, քոյրը պատասխան տուաւ, «Եւթը եղբայր էինք, բայց հիմայ երկու մնացինք, եղբայրս ու ես», — «Սիրելի զաւակ, ձեր հայրը աղքատ է», հարցուց աղջկան օտարականը։ — «Ո՛հ, աղքատ է», պատասխանեց աղջկը, եւ հացի կտորը, որուն դեռ ոչ ինքը եւ ոչ ալ եղբայրը դպած էր, ցուցնելով ըսաւ «Այնչափ աղքատ, որ տան մէջ գտնուած բոլոր հացն աս է։ Հայրս եւ մայրս իրենց համար բան մը չպահեցին։ Քանի որ մայրս մեզի նախաճաշիկ տուած ատենը, սիրելի զաւակներս, դուքէր դուրսը դաշտի վրայ կերէք կ'ըսէ, նշան է որ ինք ուտելու բան չունի, եւ անոր համար կ'ըսէ, որ մենք իրեն բան մը չուտելու չտեսնենք»։ Օտարականը խիստ շարժած «Կեղծ տղաք գոչեց, ձեր ծնողքը ո՞ր կը բնակին», — «Վերը բլրակին վրայ, պզտիկ տան մէջ, որուն յարկը ասիկէ ալ կը տեսնուի», ըսաւ Վոլֆկանի։ — «Կեղծ տղաք», կրկնեց նորէն օտարականը, եւ աչքէն վազած արցունքին կաթիլը կը սրբէր։ — «Ընէք ինծի», ըսաւ նորէն «աղօթք ըրած ատեննիդ, ինչ կը խնդրէք»։ Երկուքն ալ պարզութեամբ եւ ճշդիւ պատմեցին։ — «Եթէ որ Վոլֆկանիին ըսածը ստույգ է նէ», կրկնեց օտարականը, «որ երկուքնիդ ալ աղէկ դաշնամուր կը զարնէք, շատ հաւանական է որ ստանիդ կը գտնէք, եւ ես ալ դուցէ ձեզի կրնամ օգնել», — «Եղբայրս անանկ քաջ երաժիշտ է որ», պատասխանեց աղջկը, «չէ թէ միայն թերթերուն վրայէն կարդալով կը զարնէ, այլ նաեւ շատ գեղեցիկ երգեր ալ կը շարագրէ», — «Եղբայրդ քանի տարուան է», — «Դնք վեց, իսկ ես ութը տարուան», — «Ուրեմն աս տղան շարագրել ալ գիտէ եղբր», — «Աս բանս ձեզի զարմանք կը պատճառէ», ըսաւ Վոլֆկանի ծիծաղելով։ «Ինծի հետ տուն եկէք եւ կը տեսնէք», Օտարականը ժամացոյցը դուրս քաշելով նայ-

եցաւ, ետքը կէս մը կատակի կէս մ'ալ իրական ոճով մ'ըսաւ. «Սիրելի զաւակներս, Բոհեմիայի պաշտպան ուսերը, մեծն Յովհաննէս, ինծի հրամայեց որ ձեզի ըսեմ. թէ հիմայ տուն դառնաք եւ բոլոր օրը հոն մնաք, գիշերը չհասած էական բաներ պիտի իմանաք»։ — Օտարականը երթալ կ'ուզէր, բայց Վոլֆկանկ անոր թիկնոցէն բռնեց, «Երթալէդ յառաջ դոնէ բան մ'ալ զրուցեմ: Կ'ուզէի հարցնել որ», ըսաւ «մեծն Յովհաննէս, արդեօք մօրս կէս օրուան կերակուր մը խաւրել չ'ուզէր: Աղէկ գիտեմ որ ուզէ նէ կրնայ»։ — «Անշուշտ կարող է, եւ քու մայրդ այսօր ցորեկուան կերակուր պիտի ունենայ», ըսաւ օտարականը, ետքը աւելցուց «Թէ որ ուրիշ բան մ'ալ կ'ուզէք նէ ըսէք»։ — «Հօրս նոր թիկնոց մ'ալ ըլլայնէ գէշ չ'ըլլար, որովհետեւ քանի մ'օրէ վեր զգեստը պատուած ըլլալուն համար, դաս տալու չ'երթար»։ — «Ուրիշ», — «Ուրիշ, մօրս համար ալ նոր զգեստ մը, որ շատ աղէկ կը վայելեցնէ», — «Ա՛յ է բոլոր ուղածդ»։ — Ո՛հ չէ, ուրիշ մեծ տուն մը եւ ծառաներ կը բաղձամ, որ մայրս ալ չաշխատի, եւ նաեւ... բայց չէ, չէ. ըմբոյս, բոլորը աս է»։ — «Բայց քեզի համար բան մը չուզեցիր»։ — «Հը՛, ասի հարկաւոր բան մը չէ, երբ հայրս ամէն կարօտած բանը ունի, ես բանի հարկաւորութիւն չունիմ»։ «Սիրուն, եւ սիրոյ արժանաւոր տղայ», դռնէց օտարականը. «մնաս բարով, քիչ մը վերջը կը տեսնուինք»։ Աս խօսքերը ըսած ատենը, ոտք ելաւ, եւ անտառին միջոյն մէջ, անանի շուտութեամբ մ'աներեւոյթ եղաւ որ աղաք զարմացան մնացին: Ետքը Ֆրիտերիքէ եղբորը դառնալով, «Ի՛նչ, Վոլֆկանկ, կը կարծես որ», ըսաւ «կէսօրը մեզի ուտելիք խաւրէ»։ — «Անշուշտ», պատասխանեց Վոլֆկանկ վտառհալութեան ձայնով մը: — «Ար վախճամ որ ան մարդը մեզի հետ խաղալ ուզէ», ըսաւ աղջիկը: — «Հիմայ կը տեսնենք, պատասխանեց պզտիկ Միլլարդը: Մնացածը հաւ անհա՛մ»:

ՍՏԵՓԱՆՈՎԻԶ ԼԵՄՊԵՐԻԻ ՀԱՅՏԳԻՒՆ ԵՐԲԵՊԻՍԿՈՊՈՍԸ

Սիւնայէն, Աւստրիայի Ընդհանուր լրագրին աւանի կը գրեն: Ղեկավարի դեռ նոր վախճանած Հայոց Արքեպիսկոպոսը ամսոյ 11 ին թաղուեցաւ: Հանգուցեալ Մետրապոլիտը 1755 ին Մարտի մէջ, Սթանիսլաւ դաւառին Լըշէյ քաղքի մէջ աշխարհքիս լոյսը տեսաւ, Սթանիսլաւ արվելցաւ եւ 1778 ին քսանութիւնք տարեկան քահանայ ձեռնադրուեցաւ: 80 տարի քահանայութեան վիճակը վայելեց, եւ 103 տարի ապրեցաւ: 1790 ին Լէմպերկի Հայոց մայր եկեղեցւոյն մէջ կանոնիկոս էր, 1801 ին վերապետուց, երկու անգամ ալ Արքեպիսկոպոսական աթոռոյն պարսպ եղած ատենը փոխանորդ եպիսկոպոսի եղաւ եւ 1832 ին Փրանկիսկոս Ա. Աւստրիայի կայսրմէ Արքեպիսկոպոս անուանուեցաւ: Հիմակուան Վէհախառ կայսերմէ, 1854 ին ներքին իրական խորհրդակցութեան պատիւն ընդունեցաւ: Բարեկշիռապէս հանգուցեալը մահուանէ երկու օր յառաջ, իր արքեպիսկոպոսական մատրան մէջ Ս. Պատարագի ներկայ գտնուած էր»։ — Լուստհոգին ան հասակի մէջ դեռ առողջ էր, ցրտոյ կը գիմանար, ձմեռ ատեն եկեղեցւոյ մէջ քարի վրայ ծնկան վրայ եկած

պատարագ կը տեսներ, ծոմապահութեանց մէջ, անանց իր հասակին նայելու խիստ էր, յիշողութիւնը զօրաւոր, ամէն իրեն հետ տեսնուողներուն հետ հաճոյարար վարմունք մ'ունէր:

ԲՈՎԱՆԳԱՌԹԻՒՆ ԳԻՏՈՒԹԵԱՆՅՈՒՆ ԵՒ ԱՐՈՒՆՍՏԻՅՈՒՆ

Լեզուադիտութիւն:

Այլ եւ այլ լեզուները՝ զորոնք երկրիս վրայ զանազան աղբեր կը գործածեն իրենց մտածութիւնը իրարու հաղորդելու համար՝ կը բաժնուին Բոհեմիայի լեզուներէ:

Մեծաւ լեզուներն անոնք են, որոնք ժամանակաւ կը խօսուին, բայց հիմակ եւ ոչ աղբ մը զանոնք կը գործածեն:

Իսկ անոր հակառակ Կեդուալ լեզուք անոնք են, որոնք հիմակ ալ երկրագնդին այլեւայլ աղջացը մէջ կը խօսուին:

Մեծաւ լեզուաց կարգը կը համարուին Լեքայեցիները, Լատինները, գրաբար Յունարեանք ու գրաբար Հայերէնը:

Իսկ կենդանի լեզուաց կարգն են Գաղղիներէնը, Իտալերէնը, Անգլիներէնը, Գերմաններէնը, Սլոնեայներէնը, Բուրգունդերէնը, Սլաւական լեզուները, Ունկարներէնը, Նոր Հայերէնը, Նոր Յունարեանք, Տաճկերէնը, Արաբերէնը եւ այլ ուրիշ քիչ ծանօթ եղած արեւելեան լեզուները:

Հաս աղէկ բան է հին կամ մեծաւ լեզուաց գիտութիւնն ունենալը, որովհետեւ անոնցմով 1, շատ դիւրաւ կը սորվուին նոր լեզուները, որոնց ծագումն առջնորէն է. 2, անոնց օգնութեամբ մարդ կրնայ հին հեղինակները հասկնալ, որոնց գեղեցիկութիւնն ամենեւին եւ ոչ մէկ թարգմանութեամբ մը ամբողջ ու կատարեալ կրնայ ընծայուիլ. 3, ամէն քաղաքներու մէջ կը գտնուին անձինք որոնք հին լեզուաց կատարեալ գիտութիւնն ունենալով՝ նոյնքուն մեկնիչները կրնան ըսուիլ ու հմտագունաց ու գիտնոց կարգը կը համարուին:

Կենդանի լեզուաց օգտակարութիւնն յայտնի է. վասն զի անոնց միջնորդութեամբ, ամէն երկիրներու բարձրագոյն վիճակի մարդկան մէջ կրնայ մարդ ինք զինքն հասկնալ, զանազան աղբաց ճարտար գործքերը նախաւոր լեզուաւ կարգալ ու վայելել ու ծամբորդութեան ատեն գիւրաւ ամէն կողմ անցնիլ երթալ, որովհետեւ կրնայ ինք զինքը գիւրաւ ամենուն հասկնալ: Գլխաւորաբար վաճառականաց ծամբորդութեան ու թղթակցութեան համար կենդանի լեզուաց գիտութիւնն անհրաժեշտ հարկաւոր բան է:

Օտար լեզուները սորվելու ամենէն յարմար ու աղէկ ժամանակը պատանեկութեան ժամանակն է. ինչու որ աս հասակին մէջ լեզուի գործարանները շատ դիւրաւ ըլլալով՝ աղէկ արտաբերութիւն կը ստացուի, եւ հասարակօրէն աղէկ յիշատակութիւն կ'ունենցուի. ուր որ ծերութեան ատեն անոնք դիւրաւ տեղի չեն ունենար:

Երբայեցիներն լեզուն հին ժամանակները շատ տարածուած կ'երեւայ. հին Կտակարանը նախ եւ առաջ աս լեզուաւ գրուած է: Լատիններն լեզուն ալ Հռոմայեցւոց ժամանակը երկրիս ամէն մասին վրայ տարածուած էր, որչափ որ անոնց աշխարհականութիւնները կը տարածուէին: Ամէն լեզուաց մէջէն գիւրաւ գոյնը հաւանականաբար Սինեականն է. որովհետեւ 335 միաբանի արմատական բառերէ կազմուած է, որոնց ամէն մէկ բառը հնչման փոփոխութեամբ հինգ կերպով նշանակութիւնը կը փոխէ, որով 1675 բառ կ'ըլլան: Բայ ասկից Սինեայիք արտաքոյ կարգի գիւրաւոր գրաւոր լեզու մ'ալ ունին որն որ 80,000 էն աւելի այլեւայլ նշաններէ կը բաղկանայ:

Ամէն լեզուաց վախճանը մեր մտածութեանց հաղորդութիւնն է:

Լեզուագիտութեան կը վերաբերին 1, Գերականութիւնն, 2, Ճարտարախօսութիւնը, 3, Տրամաբանութիւնը: Անոնցմէ Առջինը՝ կը սորվեցնէ մեր մտածութիւնները ուղիղ բացատրել, երկրորդը՝ նոյնքը զարգարել ու Լերբորդը՝ նոյնքը կարգաւորել: